

Regio-Rijk agenda ruimte

Ruimtelijk Arrangement Zeeland 2025

DOCUMENT 1 VAN 2

Ministerie van Volkshuisvesting en
Ruimtelijke Ordening

Inhoudsopgave

1. Inleiding	5
1.1 Afspraken voor Zeeland zijn afspraken voor Nederland	6
1.2 De pijlers onder het Zeeuwse Ruimtelijk Arrangement	7
1.3 Doel van het Ruimtelijk Arrangement	8
1.4 Scope en reikwijdte	10
2. Ruimtelijke afspraken	13
2.1 Fiche Basisafspraken	14
2.2 Fiche Behoud en versterking Zeeuwse identiteit	16
2.3 Fiche Leefbare steden en regio's	18
2.4 Fiche Energie en (circulaire) economie	22
2.5 Fiche Landelijk gebied	24
3. Vervolg	29
3.1 Voortgang en monitoring	30
3.2 Looptijd	31
3.3 Doorwerking in beleid	32
3.4 Van concept naar definitief Arrangement	34
3.5 Doorkijk naar vervolg	36

LEGENDA

- Gemeentegrens
- North Sea Port District

1. Inleiding

1.1 Afspraken voor Zeeland zijn afspraken voor Nederland

Wat Zeeland kenmerkt en waar Zeeland om geroemd wordt, is het open landschap en de ligging in zee. Rijdend door Zeeland ervaar je die ruimte, maar ondanks het open landschap, is alle grond in gebruik. Elk deel van Zeeland heeft een functie¹. Tegelijkertijd komt er nog meer op Zeeland af. Binnen de provincie komen nationale en regionale doelen en opgaven samen. Kustverdediging, de energie- en grondstoffentransitie, economie, het natuurnetwerken de woningbouw zijn voor Zeeland de grootste ruimteveragende ontwikkelingen. Deze opgaven hebben een groot effect op andere ontwikkelingen of hebben samenhang met andere ruimtelijke opgaven. Zoals de toenemende vraag naar zoetwater door nieuwe ontwikkelingen en de Zeeuwse natuur die veel negatieve drukfactoren kent, waaronder neerslag van stikstof². Door onderlinge samenhang en gebrek aan fysieke ruimte is steeds vaker sprake van complexe en schurende ruimtelijke opgaven.

Ondanks de complexiteit van de ruimtelijke puzzel in Zeeland, blijft het uitgangspunt dat schaarse ruimte eerlijk moet worden verdeeld. Dit vraagt om afstemming, niet alleen met partners in de provincie maar ook met het Rijk. Rijk en provincies staan immers samen aan de lat om de regie op de ruimte op nationaal en provinciaal niveau vorm te geven. Het nationale programma NOVEX geeft regie aan het ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening (VRO) bij het leggen van de ruimtelijke puzzel. Dit doet VRO in samenwerking met provincies, gemeenten en waterschappen. Het programma zorgt voor samenhang in het ruimtelijke beleid, verbindt alle nationale programma's en versnelt de uitvoering door te sturen op heldere voorwaarden en concrete uitvoeringsafspraken³. Zo dragen we gezamenlijk bij aan de ontwikkeling van de toekomstige fysieke leefomgeving in Nederland⁴.

Om deze samenwerking vorm en inhoud te geven, heeft het Rijk eind 2022 de nationale ruimtelijke opgaven, in de vorm van een startpakket, aan iedere provincie voorgelegd. Dit is de basis voor de ruimtelijke puzzel waarbij provincies nationale ruimtelijke doelen

inpassen en combineren met de regionale doelen en ambities. In reactie hierop heeft Zeeland, net als de andere provincies, in 2023 een Ruimtelijk Voorstel gemaakt. Dit Ruimtelijk Voorstel bevat voorstellen (op hoofdlijnen) hoe om te gaan met de samenhangende en integrale ruimtelijke opgaven voor de provincie. Afspraken hierover met het Rijk landen in het Ruimtelijk Arrangement.

Daarmee is het Ruimtelijk Arrangement een belangrijk instrument om omgevingsbeleid van de Nationale Omgevingsvisie (Nota Ruimte) en de Provinciale Omgevingsvisie met elkaar in overeenstemming te brengen. Met het Ruimtelijk Arrangement maken het Rijk en Zeeland wederkerige bestuurlijke afspraken om nationaal en provinciaal omgevingsbeleid onderling af te stemmen en te coördineren. Zo wordt er gebouwd aan een gezamenlijke agenda op ruimtelijke ordening om bij te dragen aan de realisatie van de ruimtelijke opgaven voor Zeeland.

De primaire opgaven voor Zeeland zijn het veilig leven met water, de ruimtelijke impact en behoefte van de energie- en grondstoffentransitie, industrie en bedrijven, een volhoudbare landbouw waarin voedselproductie een belangrijke rol heeft, en leefbare steden en dorpen. Bij deze opgaven staat het versterken van de leefkwaliteit, waaronder betaalbare woningen, het voorzieningenniveau en bereikbaarheid, centraal. Een belangrijke economische sector voor Zeeland met een ruimtelijke impact is recreatie en toerisme, waarbij de bijdrage aan de leefkwaliteit (door bijvoorbeeld recreatiemogelijkheden en voorzieningen) voorop staat.

¹ Ruimtelijk Voorstel provincie Zeeland d.d. 19/12/2023

² Ibidem

³ Programma NOVEX

⁴ Notitie productbeeld en proces Ruimtelijk Arrangement

1.2 De pijlers onder het Zeeuwse Ruimtelijk Arrangement

Het Rijk geeft invulling aan haar regie op de ruimtelijke ordening door het voorontwerp-Nota Ruimte in te delen in drie 'bewegingen': de beweging landelijk gebied, de beweging energie en circulaire economie, en de beweging leefbare steden en regio's. In dit Arrangement krijgen deze bewegingen een specifieke Zeeuwse invulling en duiden we ze als thema's. Hiervoor maken we aanvullende afspraken op al lopende beleidstrajecten. In Zeeland betekent dit voor het landelijk gebied: afspraken over het belang van de voedselproductie, en afspraken over de inzet op meekoppelkansen voor de versterking van de robuustheid van de natuur, groenblauwe dooradering, en recreatie en toerisme. Ook zijn afspraken over zoetwater onderdeel van het thema landelijk gebied. Afspraken voor het thema energie en (circulaire) economie stellen de integrale aanpak van de ruimtelijke impact van de energie- en grondstoffentransitie op Zeeland centraal. De impact en samenhang met onder andere economie, is ook onderdeel van deze integrale aanpak. Voor het thema leefbare steden en regio's staat het benutten van kansen centraal.

Tegelijkertijd zijn andere thema's voor Zeeland minstens even belangrijk. Het behoud en het versterken van de identiteit van Zeeland is bij ruimtelijke ontwikkelingen een belangrijk uitgangspunt. Daarnaast is het thema kustverdediging en waterveiligheid een cruciaal onderdeel van de ruimtelijke opgaven voor de provincie en de ruimtelijke impact van de noodzakelijke versterking is groot. Omdat voor kustverdediging en waterveiligheid nog geen overeenstemming over afspraken is bereikt is het thema kustverdediging en waterveiligheid in het Arrangement voor 2025 geen onderdeel van de afspraken. Het thema behoud en het versterken van de identiteit van Zeeland is wel onderdeel van het Ruimtelijk Arrangement. Nationale opgaven worden daardoor waar mogelijk op een passende manier gerealiseerd, en zijn daarmee ook goed voor Nederland.

De afspraken in dit Ruimtelijk Arrangement zijn thematisch geordend. De indeling van onderwerpen per thema ziet er als volgt uit:

- De afspraken die voor alle ontwikkelingen van belang zijn, zijn opgenomen bij de Basisafspraken. Deze afspraken borgen de integrale aanpak van de opgaven voor Zeeland. Hoofdstuk 2 start met deze afspraken.

De vier thema's die kenmerkend zijn voor het Zeeuwse Ruimtelijk Arrangement en invulling geven aan de onderwerpen van de afspraken, zijn:

- Behoud en versterking Zeeuwse identiteit: identiteit, cultureel erfgoed en archeologie.
- Leefbare steden en regio's: bereikbaarheid, wonen, voorzieningen en leefkwaliteit.
- Energie en (circulaire) economie: energie- en grondstoffentransitie, ruimte voor bedrijven, (circulaire) economie.
- Landelijk gebied: landbouw, natuur, groenblauwe dooradering, zoetwaterbeschikbaarheid, recreatie en toerisme.

Per thema zijn de afspraken in fiches verwerkt. Hoofdstuk 2 geeft een overzicht van deze fiches met afspraken. In het Verdiepingsdocument (document 2) worden de afspraken toegelicht. De afspraken staan niet los van elkaar. Door de ruimtelijke ontwikkelingen van de thema's in samenhang af te wegen, komen we tot keuzes die goed zijn voor Zeeland en goed zijn voor Nederland.

1.3 Doel van het Ruimtelijk Arrangement

Met de wederkerige afspraken in het Ruimtelijk Arrangement stemmen het Rijk en Zeeland hun nationale en provinciale omgevingsbeleid onderling af. Daarmee wordt gebouwd aan een gezamenlijke agenda op ruimtelijke ordening, waarbij provinciale en nationale doelen op zorgvuldige wijze worden afgewogen en waar mogelijk in de provincie worden gerealiseerd. Het Arrangement geeft invulling aan Rijksopgaven die in Zeeland gerealiseerd (kunnen worden). Afspraken in het Ruimtelijk Arrangement voor Zeeland zijn daarmee ook van belang voor Nederland.

Het doel van het Ruimtelijk Arrangement voor Zeeland is dan ook om afspraken vast te leggen die goed zijn voor Zeeland én voor Nederland. We leggen procesafspraken vast om zorgvuldig om te gaan met de Zeeuwse ruimte en identiteit. Voor sommige ruimtevragen is er meer onderzoek nodig en worden er onderzoeksafspraken geagendeerd. Maar er zijn ook kansen die direct verzilverd kunnen worden in uitvoeringsafspraken. Welke respectievelijke type afspraken we maken, wordt in het Verdiepingsdocument toegelicht.

De afspraken passen daarmee in de Zeeuwse ruimtelijke context, en doen recht aan de eigenheid van de provincie en haar fysieke leefomgeving. Deze belangrijke uitgangspunten zijn door Zeeland weergegeven in het Zeeuws waardenkader⁵. Dit waardenkader is opgesteld vanuit de behoefte een eenduidig en herkenbaar verhaal te hebben, waarmee telkens opnieuw de ruimtevragen worden afgewogen om zo Zeeland robuust, leefbaar en aantrekkelijk te houden. Het Zeeuws waardenkader sluit aan bij de NOVI principes om in ruimtelijke ordening een eerlijke en goede verdeling van de ruimte te borgen, waarbij rekening wordt gehouden met een diversiteit aan belangen, zoals kosten en baten, duurzaamheid, leefbaarheid en ruimtelijke kwaliteit en die gebaseerd is op drie leidende ruimtelijke principes⁶:

1. Recht doen aan volgende generaties: niet afwentelen

Goed voorouderschap is belangrijk. We schuiven problemen niet af naar elders of naar toekomstige generaties en we streven naar een eerlijke verdeling van de lusten en lasten. **Integrale afwegingen tussen ruimtelijke opgaven zorgen voor zorgvuldige inpassing van opgaven en maken de impact van keuzes op toekomstige ontwikkelruimte inzichtelijk.**

2. Recht doen aan schaarste: meervoudig ruimtegebruik

Ruimte is schaars en waardevol. Daarom zoeken we waar het kan naar mogelijkheden voor slimme functiecombinaties en naar efficiënt ruimtegebruik met behoud van ruimtelijke kwaliteit. **Opgaven en functies combineren, integraal werken, en integraal afwegen is de basis van de Zeeuwse werkwijze voor zorgvuldige ruimtelijke ordening.**

3. Recht doen aan eigenheid: gebiedskenmerken centraal

We beschermen en benutten wat er is en ontwikkelen nieuwe, onderscheidende ruimtelijke kwaliteit. We werken aan lokaal passende oplossingen. **Behoud en versterking van de Zeeuwse identiteit is het uitgangspunt bij ruimtelijke ontwikkelingen in de provincie.**

⁵ Notitie het Zeeuws waardenkader, bijlage A

⁶ Notitie productbeeld en proces Ruimtelijk Arrangement

1.4 Scope en reikwijdte

Het Ruimtelijk Arrangement is een set aan wederkerige bestuurlijke afspraken tussen het Rijk en de provincie. In Zeeland is afgesproken dat andere overheden en maatschappelijke organisaties ook kunnen participeren in de afspraken. Vanaf maart 2024 is samen met Zeeuwse overheden, maatschappelijke organisaties en het Rijk in werksessies opgehaald welke opgaven, dilemma's en keuzes voor de grootste ruimtevragers voorliggen en welke mogelijke afspraken daarover gemaakt kunnen worden. Deze betrokkenheid vertaalt zich ook in een breder maatschappelijk draagvlak. Het Ruimtelijk Arrangement is daarom meer dan alleen een set aan afspraken tussen het Rijk en de provincie Zeeland. In het Verdiepingsdocument (document 2) is een overzicht opgenomen van de partijen die in de afspraken participeren.

Een deel van de afspraken raakt ook onderwerpen die de provinciegrens overstijgen en waarvoor we met andere provincies gezamenlijke of gelijke afspraken met het Rijk maken. Daarnaast zijn er onderwerpen waarover alle twaalf provincies afspraken met het Rijk maken (zoals de doorwerking van erfgoedbeleid bij ruimtelijke ontwikkelingen). De afstemming over generieke afspraken tussen het Rijk en de provincies is in de loop van het voorjaar 2025 afgerond. Deze generieke afspraken zijn waar passend verwerkt in het Ruimtelijke Arrangement voor Zeeland.

Met bovenstaande aspecten als uitgangspunt voor de scope en reikwijdte van het Ruimtelijk Arrangement, voldoen de afspraken die we in het Ruimtelijk Arrangement opnemen aan de volgende randvoorwaarden. Deze randvoorwaarden liggen vast in het Productbeeld Ruimtelijk Arrangement:

- Afspraken die we maken, maken we met de provincie en het Rijk. Afspraken zonder betrokkenheid van het Rijk of de provincie zijn geen onderdeel van het Arrangement.
- Afspraken die nog niet gereed zijn om in het eerste Arrangement op te nemen, komen in een volgend Arrangement terug.

- Afspraken die al in beleid vastliggen of gelijktijdig aan het Ruimtelijk Arrangement worden uitgewerkt en elders komen vast te liggen, zijn geen onderdeel van het Arrangement van 2025.
- Afspraken die we maken, zijn voor heel Zeeland van belang.

Bij het inpassen van de vele ruimtelijke opgaven in Zeeland kan er sprake zijn van conflicterende ruimtelijke opgaven. Daar waar conflicterende ruimtevragen niet kunnen worden beslecht op bestaande tafels, spreken Rijk en regio af deze op een andere tafel te bespreken. De werkwijze die hierbij gehanteerd wordt, moet nog nadere invulling krijgen.

Werkwijze Arrangement

Het vastleggen van ruimtelijke afspraken is een cyclisch proces. Afspraken zijn meerjarig. Aanvullende afspraken kunnen binnen dit cyclische proces op gezette momenten worden toegevoegd aan het Arrangement. Een afspraak verdwijnt uit het Arrangement wanneer deze is afgerond. Daarbij wordt een monitoringssystematiek gehanteerd (zie hoofdstuk 3 voor verdere toelichting). Zo is het Ruimtelijk Arrangement een groeimodel waarin procesafspraken en onderzoek uit het eerste Arrangement tot nieuwe afspraken over ruimtelijke structurerende keuzes en uitvoering leiden.

Samenhang

Binnen programma NOVEX zijn zowel de twaalf provincies als geheel onderdeel van het programma, alsmede de specifiek aangewezen NOVEX-gebieden. Voor de provincie Zeeland gaat het om NOVEX-gebied North Sea Port District. De afspraken die voor gehele provincies gelden, liggen vast in de Ruimtelijke Arrangementen. De afspraken die gemaakt worden voor de NOVEX-gebieden, zoals North Sea Port District, liggen vast in de Uitvoeringsagenda's. Op basis van de genoemde randvoorwaarden zullen afspraken die opgenomen zijn in de Uitvoeringsagenda voor North Sea Port District niet een-op-een worden overgenomen in het Ruimtelijk Arrangement Zeeland. Dit Arrangement is wel in samenhang met de Uitvoeringsagenda opgesteld en heeft de overkoepelende afspraken opgenomen.

Zeeland is als regio ook aan de slag met een toekomstperspectief voor 2050, onder de naam "Zeeland 2050". Het toekomstperspectief voor Zeeland 2050 omvat zowel het fysieke als het sociale domein. Het toekomstperspectief moet richting geven aan ontwikkelingen die in Zeeland plaatsvinden en zal betrokken worden bij de nieuwe afspraken die in de volgende cyclus van het Ruimtelijk Arrangement gemaakt gaan worden. De afspraken in dit eerste Arrangement betreffen afspraken voor de korte en middellange termijn en gaan primair over ruimtegebruik, terwijl Zeeland 2050 breder kijkt en verder reikt.

Onderwijl komen er nieuwe ruimtelijk opgaven bij, wordt er beleid ontwikkeld (bijvoorbeeld de Zeeuwse Energievisie, het Gebiedsprogramma Zeeland en de Beleidsnota Ruimte voor Defensie) en worden afspraken uitgewerkt, ook in parallelle trajecten (bijvoorbeeld de Voorwaarden Kernenergie). Afspraken die hieruit voortkomen, kunnen binnen dit cyclische proces in een volgend Arrangement worden opgenomen, als ze aan de eerdergenoemde randvoorwaarden voldoen.

2. Ruimtelijke afspraken

Dit hoofdstuk geeft het overzicht van de fiches die passen bij de Zeeuwse opgaven, op basis waarvan verschillende afspraken zijn geformuleerd. Daarnaast wordt per fiche de context en urgentie, de samenhang en volgorde, en het doel van de afspraken beschreven. De uitwerking van deze afspraken vindt plaats in het Verdiepingsdocument (document 2).

2.1 Fiche Basisafspraken

Context en urgentie

Afstemming en coördinatie over de inpassing van nationale en provinciale ruimtelijke opgaven zijn in Zeeland van groot belang. Fysieke ruimte is immers beperkt, en niet alles kan overal. Zo geldt voor alle genoemde opgaven uit de nationale programma's, die in het Ruimtelijk Voorstel zijn opgenomen, dat ze ruimte vragen in Zeeland. Daarbij kan er niet van uit worden gegaan dat er voldoende 'vrije ruimte' is. Dat is in Zeeland, maar ook in de rest van het land niet het geval. Soms zijn combinaties mogelijk, maar nieuwe functies komen meestal in de plaats van bestaande functies. De ruimtelijke opgaven hebben invloed op het woon-, werk- en leefklimaat in Zeeland. Bij de uitwerking van de opgaven in de gebieden mag de kwaliteit van het woon-, werk- en leefklimaat niet afnemen⁷.

De denkstap van sectoraal naar integraal werken en doelmatige financiering is daarvoor een belangrijke oplossingsrichting. Door slim te combineren en onze randvoorwaarden bij ruimtelijke ontwikkelingen goed te organiseren, maken we efficiënt gebruik van de ruimte die we hebben.

Samenhang en volgordelijkheid

Ons antwoord op de beperkte ruimte en de grote ambities is om met het Rijk via **de Zeeuwse werkwijze** (zie ook Hoofdstuk 1) integraal samen te werken aan de inpassing van nationale en provinciale doelen in Zeeland. Hiermee dragen we zorg dat de inpassing van ruimtelijke opgaven bijdraagt aan meerdere doelen én past bij Zeeland. De Zeeuwse werkwijze werkt stapsgewijs van visie, naar planvorming, naar uitvoering. Bij deze werkwijze horen ook afspraken over integraal werken, en over optimale doelmatige en efficiënte inzet van beschikbare middelen, om een stap vooruit te zetten ten opzichte van de huidige sectorale werkwijze. We maken ook afspraken over randvoorwaarden die voor efficiënte gebiedsontwikkeling van essentieel belang zijn.

⁷ Ruimtelijk Voorstel provincie Zeeland d.d. 19/12/2023

Doel afspraken

Deze afspraken leggen een solide basis voor langjarige samenwerking en coördinatie tussen het Rijk en Zeeland bij de inpassing van provinciale en nationale doelen. Zo borgen wij dat de ruimtelijke ontwikkelingen gefundeerd en zorgvuldig plaatsvinden, op een manier die past bij Zeeland en van belang is voor Nederland.

Overzicht afspraken

1. Rijk en regio zorgen ervoor dat nieuwe ruimteclaims bijdragen aan meerdere doelen om structurele veranderingen te realiseren (ook wel: **De Zeeuwse werkwijze**).
 - 1a. In de visiefase: Rijk en regio benutten ontwerpend onderzoek vroeg in het proces bij gebiedsgerichte processen voor de inpassing van nationale opgaven. Hierbij gebruiken we gebiedsbiografieën (waar cultureel erfgoed in verweven zit) als basis en worden andere ruimtevragen, inclusief recreatie en toerisme, standaard in het proces meegenomen (**bijvoorbeeld bij de energie- en grondstoffentransitie**).
 - 1a-1. Rijk en regio laten in samenwerking gebiedsbiografieën opstellen voor (deel)gebieden in Zeeland of een overkoepelende gebiedsbiografie voor heel Zeeland.
 - 1b. In de planvormingsfase: Rijk en regio richten het planvormende proces zo in dat onder andere landschap, erfgoed, omgevingskwaliteit en energie in een vroeg stadium betrokken worden bij de uitwerking van de opgave, en er wederzijdse versterking plaatsvindt tussen de opgave en bestaande kwaliteiten.
2. Rijk en regio streven er gezamenlijk naar om bij de inzet van beschikbare middelen optimale effectiviteit en doelmatigheid te behalen.
3. Rijk en regio stemmen voor (toekomstige) doelen in Zeeland, inzet van beschikbaar grondinstrumentarium, elkaars grondposities en deskundigheid af. Met het inzichtelijk maken van wensen en behoeftes dragen we bij aan een optimale afstemming. Dit biedt mogelijkheden om grond als instrumentarium effectiever en strategisch in te zetten en mogelijk zelfs te versterken.
4. Rijk en regio zorgen voor betere data uitwisseling, zodat deze meer kan worden gebruikt voor onder andere monitoring en digital twinning. Daar waar sectoraal aanvullende afspraken worden gemaakt, zijn deze leidend.

2.2 Fiche Behoud en versterking Zeeuwse identiteit

Context en urgentie

Zeeland is divers en kenmerkt zich door een grote verscheidenheid aan landschappen, inwoners en bedrijvigheid. De Zeeuwse eilandenstructuur is uniek en heeft zijn eigen typische verscheidenheid aan landschappen. Ieder eiland heeft daarbinnen zijn eigen regionale identiteit, inwoners en bedrijvigheid. Bij deze diversiteit past het gebiedsgericht invullen van ruimtelijke opgaven. Hiermee versterken we onze identiteit, de leefbaarheid, recreatie en de herkenbare landschappelijke waarden van Zeeland.

Vanwege de grote ruimtedruk op Zeeland, is het belangrijker dan ooit om de identiteit van Zeeland structureel mee te nemen in alle besluiten rondom ruimtelijke ordening. Zo zorgen we dat nieuwe ontwikkelingen passen bij de inwoners en het landschap van Zeeland. Het verhaal en de identiteit van Zeeland worden daarom vroegtijdig in visie- en planprocessen meegenomen. Daarbij maken we altijd de afweging hoe we ervoor zorgen dat we de Zeeuwse identiteit niet alleen behouden, maar ook versterken. Ook bij ontwikkelingen zoals klimaatverandering.

Samenhang en volgordelijkheid

Om de Zeeuwse identiteit te behouden en te versterken, verbreden we onze blik. We kijken naar alle vormen van erfgoed die belangrijk zijn om het verhaal van Zeeland te vertellen en hoe we dit overdragen aan toekomstige generaties. Het is daarom cruciaal dat we onderzoeken welke nog niet beschermde vormen van erfgoed en objecten we van belang vinden voor de identiteit en het verhaal van Zeeland. Ook zorgen we ervoor dat we weten hoe we dit erfgoed bestendig kunnen maken

voor toekomstige ontwikkelingen. Denk hierbij aan klimaatadaptatie. Daarvoor is het borgen van erfgoed en van de kernkwaliteiten van het Zeeuwse landschap in (rijks)projecten belangrijk om zo het duurzame kwaliteitsperspectief van deze waardevolle landschappen te vergroten en koppelkansen te benutten.

Doel afspraken

Met deze afspraken in het Ruimtelijk Arrangement borgen we dat bij de vele ruimteclaims in Zeeland, zorgvuldige afwegingen over cultuurhistorisch erfgoed en archeologie worden gemaakt. Daarom werken niet alleen OCW en Zeeland samen, maar onderzoeken we ook hoe gemeenten ondersteund kunnen worden bij de verankering van cultuurlandschappelijke waarden in omgevingsplannen en -visies. Daarmee behouden en versterken we de identiteit van Zeeland.

Overzicht afspraken

5. De bij 1a genoemde gebiedsbiografieën worden mede ingezet om te onderzoeken welke nog niet beschermde vormen van erfgoed en objecten we van belang vinden voor de identiteit en het verhaal van Zeeland en hoe we deze kunnen behouden voor de toekomst. Daarbij onderzoeken we hoe dit erfgoed en de kennis over het erfgoed in combinatie met water en bodem benut en ingezet kan worden ten behoeve van klimaatadaptatie. Daarmee wordt het erfgoed toekomstbestendiger gemaakt ten aanzien van ruimtelijke ontwikkelingen, zoals klimaatadaptatie.
6. OCW en de provincie Zeeland werken samen aan heldere en wederkerige procesafspraken over een effectieve (kwaliteitsverhogende) doorwerking van erfgoedbeleid bij ruimtelijke en andere gerelateerde opgaven.

2.3 Fiche Leefbare steden en regio's

Context en urgentie

Zeeland blijft groeien en heeft de kans een fijne plek te blijven en te worden voor (toekomstige) bewoners en bezoekers. Als regio hebben we een unieke combinatie van natuur, rust en recreatie die zorgt voor een hoogwaardige leefkwaliteit. Door de sterke gemeenschappen wordt er naar elkaar omgekeken en trekt Zeeland veel mensen die de rust en pracht van Zeeland waarderen.

Echter staat deze leefkwaliteit ook onder druk door veranderende omstandigheden. Door de verandering van de samenstelling van de bevolking en de schaalvergroting van voorzieningen, zijn steeds meer mensen nodig om voorzieningen rendabel te houden. Hierdoor komen voorzieningen onder druk te staan en komt de leefkwaliteit in het geding. Uitdagingen rondom mobiliteit en de bereikbaarheid van voorzieningen versterken dit effect. We moeten daarom nu overwogen keuzes maken rondom ruimtelijke opgaven, zodat we onze hoogwaardige leefkwaliteit ook in de toekomst kunnen behouden.

Samenhang en volgordelijkheid

We sturen op gezonde groei en verstedelijking van Zeeland, met als doel om leefkwaliteit en voorzieningen op peil te houden. Rijk en regio doen dit door samen te werken aan een ontwikkelstrategie richting 2050, met het accent op verstedelijking en in samenhang met andere opgaven, om ten minste de ambitieuze lijn van de Woondeal verder door te trekken. Deze ontwikkelstrategie op verstedelijking geeft invulling aan het toekomstperspectief, specifiek op verstedelijking, voor Zeeland 2050. Ook benutten we kansen om van tijdelijke huisvestingsmaatregelen permanente woningbouw, voorzieningen en bereikbaarheid te realiseren én te versterken. Zo benutten we tijdelijke ruimtelijke ontwikkelingen voor het langdurig versterken van onze gemeenschappen.

Daarnaast richten we ons in dit Ruimtelijk Arrangement op het behouden van het voorzieningenniveau in Zeeland. Hiervoor werken we gezamenlijk aan het programma "Bereikbaarheid op peil". Ook onderzoeken we de invloed van het woonbeleid op de leefkwaliteit, voorzieningenbeleid, het mobiliteitsbeleid en het voorzieningenniveau zodat we hierop in de toekomst gericht kunnen sturen. Hiervoor zorgen we eerst dat helder wordt wat de kritische ondergrens is en wat vanuit die definitie nodig is om in Zeeland structureel boven die grens te blijven. Met alle verzamelde informatie maken we maatwerkafspraken die bijdragen aan het behoud van het voorzieningenniveau, daarbij nemen we ook de bereikbaarheid en nabijheid van voorzieningen mee. Leefkwaliteit bestaat daarnaast uit meer dan de fysieke leefomgeving, en gaat bijvoorbeeld ook over cultuur en zorg. Vanuit dit brede verband spreken Rijk en Regio af om gezamenlijk tot een strategische agenda te komen onder de naam 'Zeeland 2050'.

Doel afspraken

Met deze afspraken in het Ruimtelijk Arrangement creëren we inzicht in de samenhang tussen woningbouw, het voorzieningenniveau en de bereikbaarheid van en in de provincie in de nabije en verdere toekomst. Daarbij is de bereikbaarheid van werklocaties en de economische ontwikkeling van de provincie (zoals industrie en landbouw), en de bereikbaarheid en beschikbaarheid van voorzieningen in relatie tot behoeftes van (nieuwe) bewonersdoelgroepen een belangrijk aandachtspunt. Met de afspraken wordt de leefkwaliteit in de provincie versterkt.

Overzicht afspraken

7. Rijk en provincie geven gezamenlijk invulling aan de toekomstige woningbouwopgave en -ambities richting 2050, welke samengaan met andere ruimtelijke belangen.
 - 7a. Rijk en provincie Zeeland zetten gezamenlijk in op de spiraal van groei, waarmee we streven naar het behoud van het voorzieningenniveau. Dit zal in relatie staan tot de processen

van het grensoverschrijdende NOVEX-gebied North Sea Port District, haar Uitvoeringsagenda en de keuzes die worden gemaakt in de Nota Ruimte, zoals de ruimtelijke strategie voor onderscheidende regionale ontwikkeling.

- 7b. Rijk en provincie werken samen aan een ontwikkelstrategie met accent op verstedelijking richting 2050 om ten minste de ambitieuze lijn van de Woondeal verder door te trekken, passend bij de vele ontwikkelingen binnen en buiten het NOVEX-gebied North Sea Port District (zoals het justitieel complex, haven gerelateerde ontwikkelingen en de energietransitie). Deze groei richt zich op zowel de Zeeuwse steden (verstedelijking) als de regiokernen, en van de dorpen tot het platteland. De ontwikkelstrategie heeft als doel om de leefbaarheid en de voorzieningen in de provincie op peil te houden. Daarin wordt ook aandacht besteed aan vraagstukken op het gebied van water en bodem, bereikbaarheid, energie en klimaat, en groen en recreatie.

- 7c.** Regio en Rijk spreken af gezamenlijk tot een strategische agenda te komen in het kader van 'Zeeland 2050'.
- 7d.** Binnen het proces waarin Rijk en provincie gezamenlijk invulling geven aan de toekomstige woningbouwopgave en -ambities richting 2050, kunnen eveneens kansen voortkomend uit aanpalende trajecten en onderzoeken worden betrokken die bijdragen aan de toekomstbestendigheid en leefkwaliteit van de woningvoorraad. Een voorbeeld hiervan vormen de mogelijke kansen voortkomend uit de Wijkaanpak.
- 7e.** Rijk en regio benadrukken het belang van Rijksbrede betrokkenheid voor het invullen van de belangrijke voorwaarden voor de realisatie van woningbouw in Zeeland. Rijk en regio spreken af daarvoor gezamenlijk invulling te blijven geven aan de realisatie van de woningbouwambities, waaronder de Woondeal en de Woontopafspraken van 11 december 2024.
- 8.** Rijk en regio gaan rond de tafel om met tijdelijke huisvestingsmaatregelen vervolgens permanente woningbouw, voorzieningen, essentiële infrastructuur, en bereikbaarheid en nabijheid te realiseren en te versterken.
- 9.** Rijk en regio zetten zich in om mensen economisch en sociaal deel te kunnen laten nemen aan de maatschappij. We spreken af dat het Rijk samen met de provincie gebiedsgericht uitwerking geeft aan het programma 'Bereikbaarheid op peil', zoals bij het opstellen van regionale bereikbaarheidsprofielen.
- 9a.** Rijk en regio doen onderzoek naar de invloed van het woonbeleid, het voorzieningenbeleid en het mobiliteitsbeleid op de leefkwaliteit en op het voorzieningenniveau in de regio. Op het niveau van het Rijk en de regio dragen daar de verantwoordelijke partners van de verschillende domeinen aan bij: zowel het fysieke domein (ruimtelijke ordening, mobiliteit, landbouw, economische zaken) als het sociale domein (zorg, onderwijs, sociale zaken).
- 9b.** Rijk en regio maken op basis van deze onderzoeken maatwerkafspraken over maatregelen die bijdragen aan bereikbaarheid van het voorzieningenniveau in relatie tot de ruimtelijke ordening, het voorzieningenbeleid en het mobiliteitsbeleid.

2.4 Fiche Energie en (circulaire) economie

Context en urgentie

De energie- en grondstoffentransitie heeft grote impact op Zeeland. Momenteel worden er veel keuzes gemaakt rondom de inpassing van de nationale energie-infrastructuur in Zeeland, zoals de aanlanding van Wind op Zee, de mogelijke komst van nieuwe kerncentrales en het transport van waterstofdragers vanuit de havens. Deze ruimtelijke ontwikkelingen worden momenteel overwegend sectoraal ingestoken, en geven richting aan de toekomstige (ruimtelijk economische) ontwikkelrichtingen van Zeeland. De impact hiervan na 2030 is nog onduidelijk, evenals de lange termijn impact van oplossingen die nu worden gerealiseerd. Gegeven het tempo van de energie- en grondstoffentransitie is een integrale werkwijze, om de impact van keuzes inzichtelijk te maken en af te kunnen wegen met andere ruimtelijke opgaven in Zeeland, cruciaal.

Samenhang en volgordelijkheid

Wij benutten **de Zeeuwse werkwijze** (H1, Basisafspraken 1) om de impact van de energie- en grondstoffentransitie op Zeeland integraal te bekijken. Met ontwerpend onderzoek brengen we de impact van keuzes op de ruimtelijk economische ontwikkelmogelijkheden voor Zeeland in beeld, en brengen we gezamenlijke keuzes over ruimtelijke prioriteringen en integrale afwegingen in beeld. De ontwikkelrichtingen van het energiesysteem zijn belangrijke bouwstenen voor de ruimtelijke economische strategie van Zeeland, waarmee wij voor de provincie invulling geven aan nationale economische ontwikkelingen. (Toenemend) vervoer van gevaarlijke stoffen, zoals waterstofdragers, hangt samen met de ruimtelijk economische ontwikkelrichting van Zeeland. Afspraken om de externe veiligheid en leefkwaliteit rond het spoor en in samenhang met andere opgaven (zoals woningbouw) te garanderen, zijn daarom cruciaal.

Doel afspraken

Deze afspraken in het Ruimtelijk Arrangement geven richting aan de doorontwikkeling van het energiesysteem in Zeeland. Wij zijn doorlopend in gesprek en maken de impact van de energie- en grondstoffentransitie op de economische ontwikkelrichting(en) van Zeeland in de nabije en verdere toekomst inzichtelijk. Hierdoor zijn wij tijdig in staat om afwegingen en keuzes te maken die richting geven aan de (ruimtelijk economische) ontwikkeling voor Zeeland, voordat deze keuze ruimtelijk voor ons gemaakt wordt. Wij maken de stap van sectoraal werken naar integraal samenwerken om deze nationale opgave in samenhang en balans met andere belangrijke opgaven en waarden voor Zeeland, zoals woningbouw, leefbaarheid en landbouw, te realiseren.

Overzicht afspraken

- 10.** Rijk en regio brengen de impact van huidige keuzes in de energie- en grondstoffentransitie voor de ruimtelijke economische keuzeruimte voor Zeeland van de komende tien tot twintig jaar in beeld (**conform de Zeeuwse Werkwijze**).
 - 10a.** Rijk en regio blijven doorlopend in gesprek over fysieke aanpassingen aan het energiesysteem in Zeeland en het nationale netwerk, om zicht te houden op de ruimtelijke consequenties vanaf 2030.
 - 10b.** Rijk en regio zetten schetsateliers/ontwerpend onderzoek in voor het besluitvormingsproces over de uitbreiding van het energiesysteem in Zeeland. Dit om gezamenlijke keuzes over ruimtelijke prioriteringen en afwegingen inzichtelijk te maken.
 - 10c.** Rijk en regio spreken af dat het onderwerp van inpassing van de toekomstige energiesystemen, niet alleen in het algemeen maar ook in het bijzonder voor Zeeland, wordt meegenomen in de herijking van het Programma Energie Hoofdstructuur. Het doel hiervan is een optimale inpassing van het toekomstig energiesysteem in het Zeeuwse landschap mogelijk te maken
 - 10d.** Rijk en provincie Zeeland continueren het gezamenlijk uitdragen van het belang, de omvang en de toenemende ruimtelijke impact van de energietransitie naar inwoners en bedrijven.
 - 10e.** Rijk en provincie Zeeland spreken af om de ruimtelijke staat van de buisleidingstroken in kaart te brengen en monitoring hiervan vorm te geven.
 - 10f.** Rijk en provincie Zeeland blijven met elkaar in gesprek over het realiseren van voldoende ruimte (fysiek en milieu) voor economie en energie voor het industriële cluster in Zeeland.
 - 10g.** Rijk en medeoverheden spannen zich in om meer fysieke ruimte te creëren voor functies met een hoge milieucategorie. Het Rijk onderzoekt hiervoor of er regelgeving m.b.t. minimale milieucategorie kan worden opgesteld, zodat provincies en gemeenten meer instrumenten hebben om te sturen op de invulling van bedrijvigheid in de industrieclusters.
 - 10h.** Rijk en provincie hanteren geen algeheel moratorium op grootschalige batterijen.
 - 10i.** Rijk en provincie gaan met elkaar in gesprek over de nationale ruimtelijke opgave voor de diepe ondergrond. Middels landsdekkende regiosessies wordt ook de regionale ruimtelijke opgave in beeld gebracht voor ondergrondse activiteiten op het gebied van energie, zoals geothermie en ondergrondse opslag van waterstof.
- 11.** Alle overheidslagen werken samen aan het beperken van de externe effecten van het vervoer van gevaarlijke stoffen.
 - 11a.** Rijk en regio blijven samen de ontwikkelingen van de energietransitie, waaronder waterstof(dragers) volgen, zodat effecten op ontwikkelingen in de leefomgeving leiden tot goede beslisinformatie, dat vervolgens de basis is voor afgewogen keuzes en eventuele vervolgacties.

2.5 Fiche Landelijk gebied

Context en urgentie

Landbouw is een waardevol en herkenbaar onderdeel van de Zeeuwse economie en identiteit. Het is de grootste ruimtegebruiker van Zeeland, voornamelijk in de vorm van akkerbouw. De impact van nationale opgaven op het landelijk gebied is soms groot, terwijl het landelijk gebied al voor grote uitdagingen staat, zoals beschikbaarheid van zoetwater en natuurherstel. Het versterken van de natuurkwaliteit in Zeeland heeft een hoge urgentie. Zonder het versterken van de natuur is er geen stikstofruimte beschikbaar voor het realiseren van de opgaven. Ook heeft Zeeland de ambitie om volhoudbare landbouw met zoveel mogelijk meerwaarde te creëren, en een systeem dat in evenwicht met de omgeving functioneert. Voor een toekomstbestendige landbouw in een veerkrachtig landelijk gebied zijn echter zorgvuldige keuzes nodig, mede door het Rijk. Hiermee kan de landbouw haar rol als economische sector, producent van voedsel en grondstoffen, en drager van het landelijk gebied blijven vervullen.

Samenhang en volgordelijkheid

Voor een toekomstbestendige en veerkrachtige sector, is perspectief voor de agrariërs noodzakelijk. Wij spreken daarom af om duidelijkheid over de rol van Zeeland in de voedselproductie te geven. Daarbij hebben we ook aandacht voor de impact van klimaatverandering op de ontwikkeling van de landbouw door de tijd. We spreken daarbij ook af om kansen voor natuurherstel, groenblauwe dooradering en herstel van hydrologie mee te nemen bij de ruimtelijke ontwikkeling van het landelijk gebied. Daarom pakken we de uitkomsten van het onderzoek dat nu loopt over de beschikbaarheid van zoetwater en vermindering stikstof op.

Zoetwaterbeschikbaarheid en de verandering van de totale zoetwatervraag (ook voor wonen, industrie e.d.) zijn essentieel voor de ontwikkeling van Zeeland en daarom onderdeel van de afspraken die we maken. Ook recreatie en toerisme vragen ruimte in het landelijk gebied. Vanwege de versnipperde beleidsmatige context van recreatie en toerisme bij het Rijk, spreken we af om een centraal aanspreekpunt te creëren.

Doel afspraken

Deze afspraken in het Ruimtelijk Arrangement dragen bij aan het versterken van de natuurkwaliteit in Zeeland en een volhoudbare landbouw met zoveel mogelijk meerwaarde richting de toekomst. Meervoudig ruimtegebruik en meekoppelkansen bij ruimtelijke ontwikkelingen voor groenblauwe dooradering, natuurherstel, recreatie en kustverdediging zijn belangrijke middelen om efficiënt gebruik te maken van de ruimte en nationale en provinciale doelen zorgvuldig in te passen. De afspraken leggen de basis voor een natuur- en landbouwsysteem in Zeeland dat wordt gedragen door een robuust en betrouwbaar water- en bodemsysteem, waarbij ruimtelijke ontwikkelingen bovengronds in balans zijn met en eventueel oplossingen bieden voor zoetwaterbeschikbaarheid, verzilting en verdroging.

Overzicht afspraken

- 12.** Rijk en regio geven duidelijkheid over de rol van Zeeland in de voedselproductie.
- 12a.** Rijk en regio brengen aan de hand van klimaatscenario's in beeld wat de uitdagingen op korte, middellange en lange termijn zijn voor de landbouw. Hiermee maken we inzichtelijk wanneer we op ontwikkelingen moeten inspringen in de tijd.

- 13.** Rijk en regio nemen bij ruimtelijke ontwikkelingen meekoppelkansen mee voor het realiseren van groenblauwe dooradering (GBDA), het herstel van hydrologie (moerassen) en natuurherstel.
- 14.** Rijk en provincie zetten in op het duurzaam in balans brengen van watervraag en -aanbod, waarbij onder andere rekening wordt gehouden met toekomstige watervragers, zoals grootschalige woningbouw, industrie, verblijfsrecreatie etc.
- 14a.** Daarvoor onderzoeken we de huidige balans van de totale zoetwatervraag en die van de toekomst. Hiervoor kijken we naar de jaargemiddelden en door het jaar heen.
- 14b.** Rijk en regio starten met een gedeelde analyse over de knelpunten van de zoetwaterbalans.
- 14c.** Specifiek voor zoetwaterbeschikbaarheid in het heden, maken Rijk en regio de volgende afspraken:
- 14c-1.** Rijk en regio pakken de uitkomsten van het onderzoek 'Verdieping beschikbaarheid zoetwater en vermindering stikstof' op.
- 14c-2.** Rijk en regio spreken nader over de juridische status van regenwater en water in de ondergrond, en koppelen deze aan het zoetwater afwegingskader (in de maak) als hulpmiddel bij het verdelingsvraagstuk voor verschillende watervragers.
- 14c-3.** Rijk en regio nemen geen-spijt maatregelen om efficiënt met regenwater om te gaan door opslag, hergebruik en besparing van (gebiedseigen) water.
- 14d.** Specifiek voor toekomstige watervragers waarvan we nu al wetend dat deze impact heeft op de toekomstige zoetwatervraag binnen Zeeland, maken Rijk en regio de volgende afspraken:

14d-1.Grootschalige woningbouw:

14d-1.i Rijk en provincie onderzoeken op welke wijze drinkwaterbeschikbaarheid meegenomen kan worden als randvoorwaarde bij nieuwe ontwikkelingen van de woningbouw.

14d-1.ii Rijk en regio onderzoeken samen of er aanvullende afspraken nodig zijn om drinkwaterbedrijven vroegtijdig te betrekken bij de planvorming voor grootschalige woningbouw, zodat de drinkwatervoorziening afgestemd kan worden op een toenemende vraag en/of (drink)waterbesparing onderdeel kan zijn bij de bouw van woningen in regio's waar een drinkwatertekort dreigt. Daarmee wordt gevraagd om rekening te houden met toekomstige ruimtelijke reserveringen voor drinkwaterwingebieden en aanvullende infrastructuur. Zo wordt tijdig een koppeling gemaakt tussen de nieuwe woningbouw en de drinkwatervraag die daaruit voortkomt.

14d-2.Industrie:

14d-2.i Vooruitlopend op de gedeelde analyse over knelpunten van de zoetwaterbalans wordt door Rijk en regio ingezet op kortetermijn en no-regret maatregelen, zoals het vergroten van de opslagcapaciteit voor water en het hergebruiken van lozingen door industrie. De private partijen financieren zelf de kortetermijn – en no-regret-maatregelen die ze zelf uit kunnen voeren.

14d-2.ii Rijk en regio gaan de beschikbaarheid van zoetwater voor industriële productieprocessen vooraf toetsen en daarmee borgen in besluitvorming over vergunningverlening.

14e. Voor de zoetwateropgave benutten Rijk en regio onderstaande bestaande overlegstructuren. Daar waar conflicterende ruimtevragen niet kunnen worden beslecht op bestaande tafels, spreken Rijk en regio af deze op een andere tafel te bespreken,

14e-1. Het Rijk is voor wat betreft het waterbeheer verantwoordelijk voor het nationale beleidskader, de strategische doelen en voor maatregelen die een nationaal karakter hebben. De nationale belangen hiervoor heeft het Rijk geborgd in de NOVI, het Nationaal Waterprogramma en het Deltaprogramma Zoetwater, waarbij ook samen wordt gewerkt met de decentrale overheden.

14e-2. Het Rijk werkt, in samenwerking met de betrokken decentrale overheden en instanties, aan de uitvoering van het Actieprogramma Beschikbaarheid Drinkwaterbronnen 2023-2030.

14e-3. Ten aanzien van het onderzoeken van het vroegtijdig betrekken van drinkwaterbedrijven bij de planvorming voor grootschalige woningbouw, is het in gesprekken hierover van belang om aan te sluiten bij de daarvoor bestemde zoetwatertafel van het Deltaprogramma Zoetwater, waar zowel Rijk, decentrale overheden en drinkwaterbedrijven vertegenwoordigd zijn.

14e-4. Rijk en provincie werken met gemeenten, waterschappen, Rijkswaterstaat en verschillende maatschappelijke organisaties samen in het Deltaprogramma Zoetwater om weerbaarder te worden tegen zoetwatertekort.

14e-5. Ten behoeve van het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie werkt het Rijk intensief samen met decentrale overheden binnen bestaande gebiedsoverleggen. Het Rijk vraagt de provincie zich in te zetten op de verbinding tussen het ruimtelijk domein en de regionale zoetwaterstrategie door de gevolgen van afnemende zoetwaterbeschikbaarheid en toenemende zoetwatervraag ruimtelijk te vertalen.

14e-6. Rijk en provincie bespreken zo nodig de ruimtelijke vertaling van de zoetwateropgave op de daarvoor bestemde bestaande tafels, inclusief in het Bestuurlijk Platform Zoetwater.

14e-7. In het Deltaplan Zoetwater staan concrete maatregelen en onderzoeken met betrekking tot de beschikbaarheid van zoetwater in Nederland. Het Rijk en de zoetwaterregio's stellen samen het Deltaplan vast.

14e-7.i Concrete maatregelen en onderzoeken om zoetwaterbeschikbaarheid te vergroten, worden via de zoetwaterregio's ingebracht en besproken in het Bestuurlijk Platform Zoetwater, waar Rijk en provincies samen aan deelnemen. Provincies kunnen via dit reguliere spoor voorstellen voor concrete maatregelen en onderzoeken doen. Besluitvorming hierover vindt plaats in het kader van de Herijking van het Deltaprogramma Zoetwater en het Nationaal Waterprogramma.

15. De regioambassadeur wordt het aanspreekpunt voor recreatie en toerisme.

3. Vervolg

3.1 Voortgang en Monitoring

Het Ruimtelijk Arrangement is onderdeel van het programma NOVEX. Het is een van de instrumenten om het hoofddoel van NOVEX te realiseren. Dit hoofddoel is om het ruimtelijk beleid van de Rijksoverheid (zoals de Nota Ruimte) en de provincies voortdurend op elkaar af te stemmen en te coördineren. Daarom bevat het Ruimtelijk Arrangement afspraken over het op elkaar afstemmen van ruimtelijke beleidslijnen of visies op de toekomst. Deze zullen, waar nodig, landen in omgevingsvisies. Bij gebiedsspecifieke vraagstukken kunnen gemaakte keuzes leiden tot gebiedsgerichte afspraken en aanpakken.

Het Ruimtelijk Arrangement betreft een cyclisch proces waarin de afspraken tussen Rijk en provincie periodiek worden geactualiseerd. Hiermee komen we tegemoet aan de noodzaak om door de tijd heen in te spelen op nieuwe (ruimtelijke) kansen en ontwikkelingen. Zo kunnen we rekening houden met onzekerheden en veranderende omstandigheden. Met andere woorden, het Ruimtelijk Arrangement is nooit 'af' en is een adaptief instrument.

Het gezamenlijk voorstel is dat het cyclisch proces van het Ruimtelijk Arrangement bestaat uit de volgende governance:

- Twee keer per jaar DO NOVEX per provincie;
- Een DG-ronde per provincie;
- Een Bestuurlijk Overleg Leefomgeving (BOL) per landsdeel;
- Voorafgaand aan elk BOL en BO MIRT wordt ter afstemming een plenair DO Rijk-provincies georganiseerd.

In de jaarlijkse BOL-overleggen vindt monitoring van de afspraken in de Ruimtelijke Arrangementen plaats. Als gevolg van de voortgang, nieuwe ontwikkelingen, kansen, vraagstukken en inzichten worden afspraken aangepast, afgevoerd of worden nieuwe afspraken gemaakt. Indien noodzakelijk kan buiten deze governance om een

extra Bestuurlijk Overleg tussen provincie(s) en departement(en) worden georganiseerd, bijvoorbeeld om provincie-overstijgende vraagstukken te bespreken.

We zijn ons bewust dat deze voorgestelde overlegstructuur afhankelijk is van de inhoud die Rijk en provincies samen produceren en opwerken. Daarbij hebben we ten aanzien van de governance gezamenlijk nog een aantal verduidelijkende stappen te zetten. Zo ook als het gaat over de precieze relatie met het BO MIRT en de rol van de Bestuurlijke Advies Commissie (BAC). Dit werkproces wordt in overleg tussen Rijk en provincies sinds december 2024 verder uitgewerkt, met nadrukkelijke aandacht voor sturing, stroomlijning en de efficiënte inzet van beschikbare capaciteit. Dit ook vanwege de relevante samenhang van de Ruimtelijke Arrangementen met de Nota Ruimte. Mede op basis van de Ruimtelijke Arrangementen per provincie, die voor het eerst gesloten worden in 2025, wordt bekeken of een landsdelige opzet van het BOL passend is. Accounthouders van het ministerie van VRO, als coördinerend ministerie, houden zicht op de diversiteit aan ruimtelijke overleggen⁸.

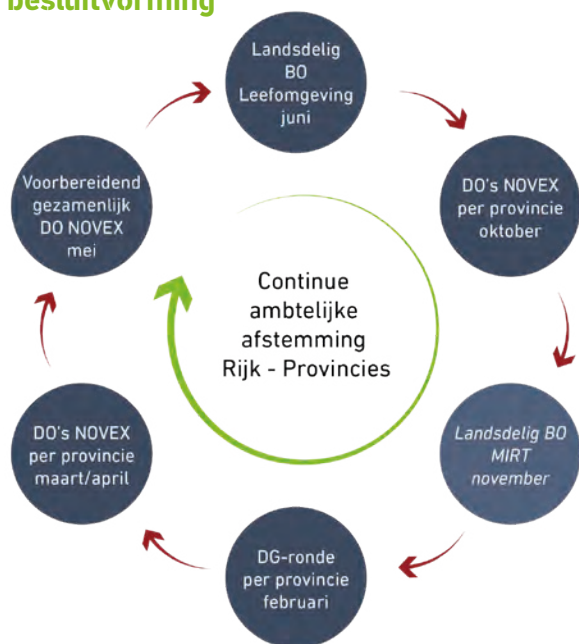
⁸Notitie productbeeld en proces Ruimtelijk Arrangement

3.2 Looptijd

Provincies en Rijk hebben een procesontwerp/planning gemaakt voor de totstandkoming van de eerste generatie van de twaalf Ruimtelijke Arrangementen tussen het Rijk en de provincies. Dit vormt de start van een cyclisch proces van samenwerking tussen het Rijk en de provincies om de ruimtelijke ordening en ontwikkeling af te stemmen en te coördineren.

Dit proces loopt parallel aan de totstandkoming van de ontwerp-Nota Ruimte. Het Ruimtelijk Voorstel en het Ruimtelijk Arrangement Zeeland zijn agenderend voor de ontwerp-Nota Ruimte en de bijbehorende

Cyclisch proces van afstemming en besluitvorming

Uitvoeringsagenda. Na de voorbereidende fase voor de Ruimtelijke Arrangementen (t/m oktober 2024) en de fase van opstellen (oktober 2024 t/m februari 2025), volgt de fase van afstemming (maart t/m mei 2025). Nadat beeldvorming en oordeelsvorming ten aanzien van de Ruimtelijke Arrangementen hebben plaatsgevonden, volgt de laatste fase om te komen tot besluitvorming (mei-juni). Deze fase wordt afgerond met afstemming en vaststelling van de Ruimtelijke Arrangementen tijdens de BOL-overleggen in juni 2025.

Het eerste Ruimtelijke Arrangement bevat vooral afspraken over gedeelde beelden, vervolgonderzoeken en analyses. Dit omdat simpelweg nog niet alle inhoudelijke informatie over opgaven en te maken keuzes nu al beschikbaar is. Waar dat nu al wel mogelijk is op basis van de huidige stand van denken bij het Rijk en de provincie, beschrijven we vraagstukken en maken we een concrete keuze. Naarmate de cyclus vordert, zal het Ruimtelijk Arrangement naar verwachting meer afspraken bevatten over daadwerkelijk te maken keuzes over inpassing van opgaven in de provincie⁹.

⁹ Notitie productbeeld en proces Ruimtelijk Arrangement – Definitief

3.3 Doorwerking in beleid

De afspraken in dit Arrangement kunnen vragen om het aanpassen van overheidsbeleid op zowel nationaal, provinciaal als gemeentelijk niveau en bij het waterschap. Zo kan een afspraak leiden tot teksten in omgevingsvisies van Rijk (Nota Ruimte), provincie (Zeeuwse Omgevingsvisie) en gemeenten, maar ook tot doorvertaling in uitvoeringsbeleid in programma's. In dit hoofdstuk geven wij hiervan enkele voorbeelden.

Doorwerking in zowel nationaal als provinciaal beleid

Basisafspraken

- **Afspraak 1:** Slim combineren van functies om ruimte efficiënt te benutten, is als principe verankerd in het nationaal en provinciaal beleid, maar vraagt nadere uitwerking. De afspraak leidt tot betere integrale samenwerking in de beginfase van nieuwe ruimteclaims, zowel op nationaal als provinciaal niveau. De trekker hiervan is het ministerie van VRO. Waarschijnlijk zal ook doorwerking in programma's van Rijk en provincie nodig zijn. Benutten van ontwerpend onderzoek en gebiedsbiografieën zal een vast onderdeel worden van regelingen en procedures.

Leefbare steden en regio's

- **Afspraak 7:** Een toekomstige woningbouwopgave vraagt om nieuw strategisch beleid voor wonen, bereikbaarheid en voorzieningen (Nota Ruimte en Zeeuwse Omgevingsvisie).
- **Afspraak 9:** Rijk en regio zetten zich in om mensen economisch en sociaal deel te kunnen laten nemen aan de maatschappij. We spreken af dat het Rijk samen met de provincie gebiedsgericht uitwerking geeft aan het programma 'Bereikbaarheid op peil', zoals bij het opstellen van regionale bereikbaarheidsprofielen.

Energie en (circulaire) economie

- **Afspraak 10:** Keuzes over het energiesysteem en economische ontwikkelingen hebben doorwerking op meerdere plekken. Voorbeeld is de Nota Ruimte, de Nationale programma's ten aanzien van energie- en grondstoffentransitie en de Zeeuwse Omgevingsvisie (met uitwerking in het programma Energievisie).

Doorwerking enkel in nationaal beleid

Landelijk gebied

- **Afspraak 12:** In de Nota Ruimte wordt naar verwachting de rol van Zeeland in de voedselproductie toegelicht.

Doorwerking enkel in provinciaal beleid

Behoud en versterking Zeeuwse identiteit

- **Afspraak 5:** De uitkomsten van de onderzoeken leiden tot een duidelijker beeld op het bestendig maken van erfgoed dat van belang is voor de identiteit van Zeeland. Hieruit volgt een algemene update van het Zeeuwse erfgoedbeleid. De insteek is om dit integraal te verwerken.

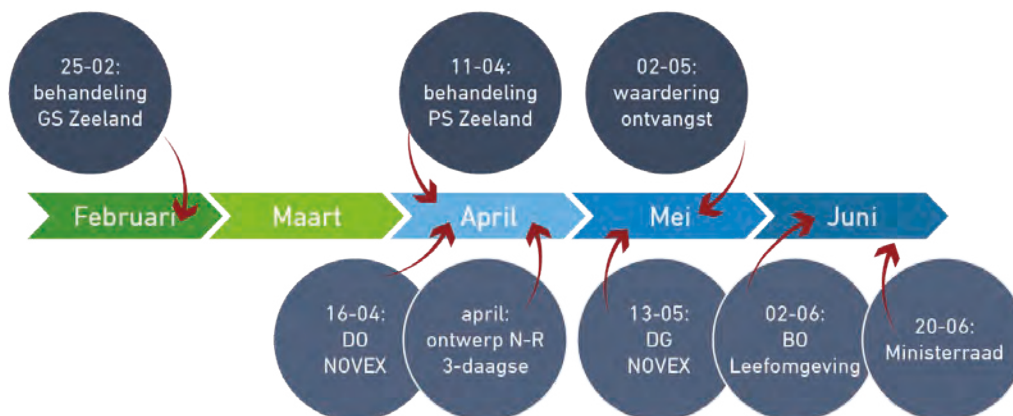
3.4 Van concept naar definitief Arrangement

Op 2 juni 2025 wordt het definitief Ruimtelijk Arrangement Zeeland ondertekend door het Rijk en de Provincie Zeeland in het Bestuurlijk Overleg Leefomgeving (BOL). Om tot een definitief Ruimtelijk Arrangement voor Zeeland te komen, zijn er een aantal stappen gezet. Eind februari is het concept Ruimtelijk Arrangement aan Provinciale Staten, de Zeeuwse partners binnen de regio, en aan het Rijk toegestuurd.

In de periode tot begin mei 2025 hebben de Zeeuwse partners de mogelijkheid gekregen om waardering op het concept te geven en aan te geven in welke afspraken zij meedoen. Ook heeft Provinciale Staten van Zeeland wensen en bedenkingen meegegeven voor het Ruimtelijk Arrangement. Tegelijkertijd liepen, onder leiding van de accounthouders van het ministerie van VRO, verdiepende overleggen over de afspraken met de Rijksdepartementen. Daarnaast zijn er in aanloop naar de ondertekening door Rijk en provincie een aantal ijkmomenten ingepland voor overleg op directieuren- en bestuurlijk niveau, waarin de afspraken waarover we (nog) niet op één lijn zaten zijn besproken.

Parallel hieraan werkt het Rijk aan de ontwerp-Nota Ruimte. Het Ruimtelijk Voorstel en het Ruimtelijk Arrangement Zeeland zijn inbreng voor de ontwerp-Nota Ruimte en de bijbehorende Uitvoeringsagenda. De ontwerp-Nota Ruimte wordt behandeld in de ministerraad van 20 juni 2025. Na behandeling in de ministerraad op 20 juni, wordt het ontwerp vrijgegeven via de formele inspraaksystematiek. Onderstaande tijdlijn geeft de data van de reeds bekende overleggen en beslismomenten weer.

Tijdlijn 2025

Beeld rechts: Oesterputten van Yerseke-
Bron: www.beeldbank.zeeland.nl, Ria Overbeeke

3.5 Doorkijk naar vervolg

Het afgelopen jaar is er een constructieve dialoog gevoerd met de Zeeuwse overheden en het Rijk. Dit heeft geleid tot een set aan afspraken over de verschillende ruimtevragende opgaven die voor Zeeland van belang zijn. De onderwerpen waar we nog geen overeenstemming over hebben, worden niet in dit eerste Ruimtelijk Arrangement opgenomen.

Het overeenstemming krijgen op de afspraken vraagt verdere afstemming op de volgende vier onderdelen, namelijk:

- Het provincie-specifiek maken van de afspraak op het onderdeel van de inhoudelijke uitwerking van de afspraak; o.a. waar de opgave zich voordoet en hoe deze ruimtelijk samenhangt met de lokale/regionale opgaven.
- Het nader duiden van de wederkerigheid van de afspraak; wederzijdse intenties, verantwoordelijkheden en acties met als doel te komen tot gezamenlijke uitvoering en/of samenwerking.
- Het verder inhoudelijk afstemmen van de afspraak zelf in het geval er nog geen overeenstemming is op alle onderdelen.
- Besluitvorming over waar in Nederland een opgave invulling moet krijgen.

Het gaat bijvoorbeeld om afspraken over Groen in en om de Stad, en de nadere provinciale invulling van de afspraken over verstedelijking van de VISTA strategie voor de ruimtelijke ontwikkeling. De afspraken voor kustverdediging en waterveiligheid zijn niet in het voorliggende Arrangement opgenomen. Voor deze afspraken is meer afstemmingstijd nodig. Voor de afspraken over defensie zal het Rijk eerst besluitvorming doorlopen over de locaties voordat deze afspraken in het Arrangement worden opgenomen. Deze afspraken en ook afspraken gerelateerd aan toekomstige ruimteclaims krijgen een plek in het volgende Arrangement. Immers betreft dit een cyclisch proces van afstemming en coördinatie op ruimtelijke ordening tussen Rijk en regio.

COLOFON

Provincie Zeeland
Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening
Arcadis:
Imme van der Leij
Max Colpa
Gerard van Santen
Inge Noten
Loris Haddad
Wouter Veugelers
Bas Dijkhof

Fotografie

www.beeldbank.zeeland.nl

Kaart en beeldmateriaal

Arcadis

Mei/Juni 2025

Beeld voorpagina: Aerial view of a protective dyke against
high sea levels, the Netherlands -
Bron: Adobe Stock, corlaffra

Ministerie van Volkshuisvesting en
Ruimtelijke Ordening

Met medewerking van:
 ARCADIS

Ministerie van Volkshuisvesting en
Ruimtelijke Ordening

